

LIBRARY KODAND

ISBN: 978-93-344-8182-2

Authors

Sukhwinder Singh
Jyoti Mahant
Monika

Copyright © Sukhwinder Singh, 2026

First Published: 2026

Publisher

Gyanmala Library
Jalandhar, Punjab, India

Publication House / Printer 8 Fold Prints

Dhan Mohalla Road, Dhan Mohalla,
Jalandhar – 144001, Punjab, India

Author Contact

Mobile: +91-99152-93777
Email: billadhulka@gmail.com

Price: ₹.755/-

ਨੋਟ: ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਪਾਠਕ ਗਿਆਨਮਾਲਾ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੀ ਵੈੱਬਸਾਈਟ ਤੋਂ ਖਰੀਦ ਸਕਦੇ ਹਨ।

Website: www.gyanmalalibrary.com

Follow Us

Instagram: @shabadgar
Facebook: Shabadgar
X: @gmLibraryB

Printed in Jalandhar, Punjab, India

COPYRIGHT POLICY FOR BOOK "LIBRARY KODAND"

Owner: Sukhwinder Singh

Year of Publication: 2026

Copyright ©2026 by Sukhwinder Singh . All Rights Reserved.

No part of this book may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means—electronic, mechanical, photocopying, recording, scanning, or otherwise—without prior written permission from the author.

This includes, but is not limited to:

- Unauthorized sharing, copying, or distribution in print or digital form.
- Posting extracts, summaries, or full content on social media, websites, blogs, or any online platform.
- Creating audio, video, or derivative works.
- Use in print media, translations, adaptations, or commercial projects.

Author's Rights:

The author asserts the moral and legal right to be identified as the creator of this work. Permission for brief quotations in reviews or academic work is granted provided clear attribution is given.

Legal Action:

Any infringement will be dealt with under the Indian Copyright Act, 1957 , and other applicable laws. Legal proceedings may result in injunctions, damages, and criminal penalties (including fines and imprisonment).

Permissions:

For requests, contact:

billadhulka@gmail.com

© Sukhwinder Singh, 2026

ਸਮਰਪਿਤ

ਪਰਮ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ, ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਨਿਰਮਾਤਾ, ਧੰਨ-ਧੰਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਪਾਰ ਮਿਹਰ ਸਦਕਾ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੁਚੱਜੀ ਲਿਖਤੀ ਪਹਿਚਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ।

ਭੂਮਿਕਾ

ਪਿਆਰੇ ਪਾਠਕੋ ਅਤੇ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਅਨ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰੋ,

ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਅਨ ਦੀ ਭਰਤੀ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਸਾਲ 2021 ਵਿੱਚ ਗਿਆਨਮਾਲਾ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵੱਲੋਂ "ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਵਿਗਿਆਨ ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ" ਨਾਮ ਹੇਠ ਇੱਕ ਪੁਸਤਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਬੇਹੱਦ ਪਸੰਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਲਗਭਗ 1000 ਕਾਪੀਆਂ ਹੱਥੋਂ-ਹੱਥ ਵਿਕ ਗਈਆਂ। ਇਸ ਭਰੋਸੇ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਹੋਰ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ, ਸੁਚੱਜੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰੀਖਿਆ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਪੁਸਤਕ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ।

ਹੁਣ 2026-27 ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਅਨ ਭਰਤੀ ਦੇ ਸੰਕੇਤਾਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਅਤੇ ਉਪਲਬਧ ਸਿਲੇਬਸ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਿਆਂ "ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਕੋਡੰਡ (LIBRARY KODAND)" ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸਿਰਫ਼ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ Library & Information Science ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲਈ ਇੱਕ ਸੁਚੱਜੀ, ਵਿਵਸਥਿਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਤਿਆਰੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ 10 ਯੂਨਿਟਾਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਪੂਰੇ ਸਿਲੇਬਸ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਯੂਨਿਟਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਵਸਥਿਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਵਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤੱਥਾਂ, ਸੰਕਲਪਾਂ, ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ, ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਪੁਸਤਕ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

- 10 ਵਿਵਸਥਿਤ ਯੂਨਿਟਾਂ ਰਾਹੀਂ Library & Information Science ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼।
- ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਰਲ ਅਤੇ ਆਸਾਨ ਵਿਆਖਿਆ, ਤਾਂ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਧਿਅਮ ਵਾਲੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਸਕਣ।
- ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ English Terms ਨੂੰ ਨਾਲ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਮੀਦਵਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨਾਲ ਵੀ ਜਾਣੂ ਰਹਿਣ।
- Exam-Oriented Approach ਅਨੁਸਾਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ।
- MCQs ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਰਾਹੀਂ ਅਭਿਆਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਬੰਧ।
- ਪਿਛਲੀਆਂ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੀਖਿਆ-ਪੈਟਰਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਮਹੱਤਵ।
- Revision ਅਤੇ Quick Preparation ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਬਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼।
- ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਨਵੇਂ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਆਪਡੇਟਸ ਨੂੰ ਵੀ ਜਿੱਥੇ ਲੋੜ ਹੋਵੇ, ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼।
- ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਨਾ ਰੱਖਦਿਆਂ PSSSB, UGC-NET, KVS, NVS ਅਤੇ ਹੋਰ Librarian/Library & Information Science Examinations ਲਈ ਲਾਭਦਾਇਕ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ।
- ਜਿਹੜੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪੇਪਰ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਸਾਡਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਤੀਯੋਗੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਵੱਧ ਸਮੱਗਰੀ ਹੋਣਾ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ; ਸਹੀ ਸਮੱਗਰੀ, ਸਹੀ ਦਿਸ਼ਾ ਅਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਅਭਿਆਸ ਸਫਲਤਾ ਦੀ ਅਸਲ ਕੁੰਜੀ ਹਨ। ਇਸੇ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ "ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਕੋਡੰਡ" ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਉਮੀਦਵਾਰ ਲਈ ਇੱਕ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਅਧਿਐਨ ਸਾਥੀ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰੇ।

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨੋਟ: ਸਿਲੇਬਸ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਕਾਰਨ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਟਾਪਿਕ, ਤੱਥ, ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਜਾਂ ਲੋੜੀਂਦੀ ਵਾਧੂ ਸਮੱਗਰੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਅਤੇ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਵਾਧੂ ਸਮੱਗਰੀ ਗਿਆਨਮਾਲਾ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੀ ਵੈੱਬਸਾਈਟ ਰਾਹੀਂ ਉਪਲਬਧ

ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਆਨਲਾਈਨ ਸਰੋਤ ਨੂੰ ਵੀ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿਲੋਂ ਸ਼ੁਭਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ “ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਕੇਂਦਰ” ਤੁਹਾਡੀ ਮਿਹਨਤ ਨੂੰ ਸਹੀ ਦਿਸ਼ਾ ਦੇਵੇਗੀ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਅਨ ਬਣਨ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਹਾਇਕ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇਗੀ। **ਤੁਹਾਡੀ ਸਫਲਤਾ ਹੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਅਸਲ ਸਫਲਤਾ ਹੈ।**

ਤੁਸੀਂ ਪੜ੍ਹੋ, ਅਭਿਆਸ ਕਰੋ, ਆਪਣੇ ਆਪ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖੋ—ਸਫਲਤਾ ਤੁਹਾਡੇ ਕਦਮ ਚੁੰਮੇ।

ਸ਼ੁਭਕਾਮਨਾਵਾਂ ਸਹਿਤ,

ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (M.LIB, PGDLAN, PGDCA, UGCNET) Librarian – Guru Nanak College, Sukhchaina Sahib, Phagwara	ਜੋਤੀ ਮਹੰਤ (M.LIB, UGCNET) Chief Librarian – CT Group of Institutions, Jalandhar	ਮੇਨਿਕਾ (BLIB, M.A., B.Ed.) Library Assistant – Guru Gobind Singh Medical College Faridkot
---	---	---

ਕੋਦੰਡ (Kodand) ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਮੂਲ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਧਨੁਸ (Bow) ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ ਕੋਦੰਡ ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਦੇ ਧਨੁਸ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਕਤੀ, ਨਿਸ਼ਾਨੇ, ਇਕਾਗਰਤਾ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਸੰਕਲਪ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਭਾਵ ਨਾਲ "ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਕੋਦੰਡ" ਨਾਮ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਤੁਹਾਡੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਕੇ ਸਫਲਤਾ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਹੈ।

Gyanmala Library Library & Information Science ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ, ਖੋਜਾਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਅਨ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗਿਆਨ-ਮੋਹ ਹੈ। ਇੱਥੇ Library Science ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ Study Material, Notes, MCQs ਅਤੇ Exam-Oriented Content ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵੱਖ-ਵੱਖ Librarian Examinations ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਧਿਐਨ ਸਮੱਗਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਇੱਥੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਨਵੇਂ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰੀਖਿਆ-ਸਬੰਧੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਜੋੜਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵੈੱਬਸਾਈਟ ਰਾਹੀਂ Librarian Jobs, Recruitment Updates ਅਤੇ ਹੋਰ ਲਾਭਦਾਇਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੀ ਸਾਂਝੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ Library & Information Science ਦੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਹੈ।

ਧੰਨਵਾਦ

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿੱਚ ਮਿਸ਼ਨ ਜੋੜੀ ਮਹੱਤਵ ਅਤੇ ਮਿਸ਼ਨ ਮੋਨਿਟਰਿੰਗ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਹਿਯੋਗ ਲਈ ਅਸੀਂ ਦਿਲੋਂ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੁਸਤਕ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ, ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਸੁਚੱਜੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਹੋਰ ਉਪਯੋਗੀ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ।

ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਟੀਮ ਦਾ ਵੀ ਤਹਿ ਦਿਲੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਪਾਠਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਈ।

ਹੋਰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਰਚਨਾਵਾਂ

1. ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਵਿਗਿਆਨ ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ

ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਅਨ ਅਤੇ Library & Information Science ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਯੋਗੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਪੁਸਤਕ।

2. ਕਾਲਜੀਏਟਸ (Collegiates)

ਕਾਲਜ ਜੀਵਨ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਸਮਾਜਿਕ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲ।

ਮੈਂ ਸਿੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ,
ਸੂਰਜ ਵਾਂਗ ਚਮਕਣਾ, ਨਿਰਪੱਖ ਹੋ ਕੇ ਰੈਸ਼ਨ ਜਹਾਨ ਕਰਨਾ,
ਧਰਤੀ ਵਾਂਗ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ, ਹੱਸ ਕੇ ਸਭ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ,
ਹਵਾ ਵਾਂਗ ਵਗਣਾ, ਸੁੱਧਤਾ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਣਾ,
ਪਾਣੀ ਵਾਂਗ ਵਹਿਣਾ, ਨੀਵਾਂ ਹੋ ਕੇ ਉੱਚਾ ਕਿਰਦਾਰ ਚੁੱਕਣਾ,
ਰੁੱਖਾਂ ਵਾਂਗ ਲਹਿਰਾਉਣਾ, ਆਪਾ ਮਿਟਾ, ਕੁਰਬਾਨ ਹੋਣਾ,
ਖੰਡ ਤੋਂ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ, ਸਭ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਆਪੇ-ਆਪਣਾ,
ਕਦੇ ਨਿੰਦਦੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ,
ਕਾਸ਼ ਮੈਂ ਸਿੱਖ ਲਵਾਂ,
ਆਖਰੀ ਪਲ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ,
ਪਰ! ਅਜੇ,
ਮੈਂ ਅਧੂਰਾ ਹਾਂ।

“ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ਬਦਗਰ”

INDEX

ਯੂਨਿਟ-1 : ਸੂਚਨਾ – ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ, ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ

1. ਡੇਟਾ, ਸੂਚਨਾ, ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ (Data, Information, Knowledge and Wisdom)
2. ਸੂਚਨਾ ਜੀਵਨ ਚੱਕਰ (Information Life Cycle) – ਸੂਚਨਾ ਦੀ ਉਤਪੱਤੀ/ਜਨਰੇਸ਼ਨ, ਸੰਗ੍ਰਹਿ, ਸਟੋਰੇਜ, ਪ੍ਰਸਾਰ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ।
3. ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ, ਪ੍ਰਬੰਧਨ, ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਸੂਚਨਾ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ; ਵਿਦਿਅਕ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕੀ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਸੂਚਨਾ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ।
4. ਸੂਚਨਾ ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧ; ਸੂਚਨਾ ਸਮਾਜ (Information Society) ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਸਮਾਜ (Knowledge Society) ।
5. ਸੰਚਾਰ ਦੀ ਧਾਰਨਾ, ਕਿਸਮਾਂ, ਸਿਧਾਂਤ, ਮਾਡਲ, ਚੈਨਲ ਅਤੇ ਰੁਕਾਵਟਾਂ; ਵਿਦਵਤਾਪੂਰਵਕ ਸੰਚਾਰ (Scholarly Communication) ਵਿੱਚ ਉੱਭਰ ਰਹੇ ਰੁਝਾਨ।
6. ਸੂਚਨਾ ਉਦਯੋਗ: ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਜਨਰੇਟਰ, ਪ੍ਰਦਾਤਾ ਅਤੇ ਵਿਚੋਲੇ (Generators, Providers and Intermediaries) ।
7. ਬੌਧਿਕ ਸੰਪੱਤੀ ਅਧਿਕਾਰ (IPR) ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮੁੱਦੇ: ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ, ਸੰਮੇਲਨ, ਸੰਧੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਾਨੂੰਨ।
8. ਸਾਹਿਤਕ ਚੋਰੀ (Plagiarism): ਧਾਰਨਾ, ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਕਿਸਮਾਂ।
9. ਸੂਚਨਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਐਕਟ (RTI Act) ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਐਕਟ (IT Act) ।
10. ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਗਿਆਨ ਕਮਿਸ਼ਨ (National Knowledge Commission): ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਗਿਆਨ ਮਿਸ਼ਨ।

ਯੂਨਿਟ-2: ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਵਿਗਿਆਨ

1. ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਕਾਸ: ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਮੇਟੀਆਂ ਅਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ।
2. ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ: ਅਕਾਦਮਿਕ, ਜਨਤਕ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ।
3. ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਐਕਟ: ਪ੍ਰੈੱਸ ਅਤੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਰਜਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਐਕਟ; ਕਿਤਾਬਾਂ ਅਤੇ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੀ ਸਪੁਰਦਗੀ (ਪਬਲਿਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ) ਐਕਟ।
4. ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਪੰਜ ਨਿਯਮ।
5. ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਵਿਗਿਆਨ ਇੱਕ ਪੇਸ਼ੇ ਵਜੋਂ: ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਅਨਸ਼ਿਪ, ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਹੁਨਰ ਅਤੇ ਯੋਗਤਾਵਾਂ; ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਨੈਤਿਕਤਾ।
6. ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨਾਂ:
 - ਰਾਸ਼ਟਰੀ: ILA, IASLIC, IATLIS
 - ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ: IFLA, ALA, CILIP, ASLIB, SLA
 - ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ UGC, RRRLF ਅਤੇ UNESCO ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ।
7. ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ।
8. ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਪਬਲਿਕ ਰਿਲੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਐਕਸਟੈਂਸ਼ਨ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ।
9. ਵਰਤੋਂਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ: ਯੂਜ਼ਰ ਸਟੱਡੀਜ਼ ਅਤੇ ਯੂਜ਼ਰ ਐਂਜੂਕੇਸ਼ਨ।
10. ਸੂਚਨਾ ਸਾਖਰਤਾ: ਖੇਤਰ, ਮਿਆਰ, ਕਿਸਮਾਂ ਅਤੇ ਮਾਡਲ; ਸੂਚਨਾ ਸਾਖਰਤਾ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਰੁਝਾਨ।

ਯੂਨਿਟ-3 – ਇਨਫਰਮੇਸ਼ਨ ਸੋਰਸਸ ਅਤੇ ਸਰਵਿਸਸ

1. ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਰੋਤ: ਕੁਦਰਤ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ, ਕਿਸਮਾਂ ਅਤੇ ਫਾਰਮੇਟ।
2. ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਸਰੋਤ: ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ, ਸੈਕੰਡਰੀ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਦਰਜੇ ਦੇ; ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ।
3. ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਰੋਤ (ਪ੍ਰਿੰਟ ਅਤੇ ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕ): ਜਰਨਲ, ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ, ਪੇਟੈਂਟ, ਸਟੈਂਡਰਡ, ਥੀਸਿਸ ਅਤੇ ਨਿਬੰਧ, ਵਪਾਰਕ ਸਾਹਿਤ।
4. ਸੈਕੰਡਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਰੋਤ (ਪ੍ਰਿੰਟ ਅਤੇ ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕ): ਸਬਦਕੋਸ਼, ਐਨਸਾਈਕਲੋਪੀਡੀਆ, ਬਿਬਲਿਓਗ੍ਰਾਫੀ, ਇੰਡੈਕਸਿੰਗ ਅਤੇ ਐਬਸਟਰੈਕਟਿੰਗ, ਅੰਕਤਾ ਸਰੋਤ, ਹੈਡਬੁੱਕ ਅਤੇ ਮੈਨੂਅਲ।
5. ਤੀਜੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਰੋਤ (ਪ੍ਰਿੰਟ ਅਤੇ ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕ): ਡਾਇਰੈਕਟਰੀਆਂ, ਸਾਲਾਨਾ ਪੁਸਤਕਾਂ, ਅਲਮੈਨੈਕ।
6. ਹਵਾਲਾ ਸਰੋਤ: ਬਿਬਲਿਓਗ੍ਰਾਫਿਕਲ, ਜੀਵਨੀ, ਵਿਦਿਅਕ, ਭਾਸ਼ਾਈ ਅਤੇ ਭੂਗੋਲਿਕ।
7. ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕ ਸੂਚਨਾ ਸਰੋਤ: ਵਿਸ਼ਾ ਗੇਟਵੇ, ਵੈੱਬ ਪੋਰਟਲ, ਬੁਲੇਟਿਨ ਬੋਰਡ, ਚਰਚਾ ਫੋਰਮ/ਗਰੁੱਪ।
8. ਡੇਟਾਬੇਸ: ਬਿਬਲਿਓਗ੍ਰਾਫਿਕ, ਸੰਖਿਆਤਮਕ, ਪੂਰਾ-ਟੈਕਸਟ, ਮਲਟੀਮੀਡੀਆ, ਓਪਨ ਐਕਸੈਸ ਡੇਟਾਬੇਸ।
9. ਸੰਸਥਾਗਤ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਵਸੀਲੇ।
10. ਸੰਦਰਭ ਸਰੋਤਾਂ ਅਤੇ ਵੈੱਬ ਸਰੋਤਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ।

ਯੂਨਿਟ – 4: ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਸੇਵਾਵਾਂ — ਇੰਡੈਕਸ

1. ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਸੂਚਨਾ ਸੇਵਾਵਾਂ
2. ਹਵਾਲਾ ਸੇਵਾ — ਸੰਕਲਪ ਅਤੇ ਕਿਸਮਾਂ; ਰੈਫਰਲ ਸੇਵਾਵਾਂ
3. ਚੇਤਾਵਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ — CAS, SDI, ਇੰਟਰ-ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਲੋਨ (ILL) ਅਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਡਿਲੀਵਰੀ ਸੇਵਾਵਾਂ
4. ਮੋਬਾਈਲ-ਆਧਾਰਿਤ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਟੂਲਜ਼ — ਮੋਬਾਈਲ OPAC, ਮੋਬਾਈਲ ਡਾਟਾਬੇਸ, ਮੋਬਾਈਲ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵੈੱਬਸਾਈਟ, ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਐਪਸ, ਮੋਬਾਈਲ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਹਦਾਇਤਾਂ, ਸੰਵਰਧਿਤ ਹਕੀਕਤ (Augmented Reality), SMS ਚੇਤਾਵਨੀਆਂ, ਭੂ-ਸਥਾਨ (Geolocation), ਮੋਬਾਈਲ ਸੰਦਰਭ ਪੁੱਛਗਿੱਛ
5. ਵੈੱਬ 2.0 ਅਤੇ ਵੈੱਬ 3.0 — ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ 2.0: ਸੰਕਲਪ, ਗੁਣ ਅਤੇ ਭਾਗ; ਤਤਕਾਲ ਮੈਸੇਜਿੰਗ, RSS ਫੀਡਜ਼, ਪੋਡਕਾਸਟ, ਵੇਡਕਾਸਟ, "ਇੱਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਅਨ ਨੂੰ ਪੁੱਛੋ" (Ask a Librarian)
6. ਸਹਿਯੋਗੀ ਸੇਵਾਵਾਂ — ਸੇਸਲ ਨੈੱਟਵਰਕਿੰਗ, ਅਕਾਦਮਿਕ ਸੇਸਲ ਨੈੱਟਵਰਕਿੰਗ, ਸੇਸਲ ਟੈਗਿੰਗ, ਸੇਸਲ ਬੁੱਕਮਾਰਕਿੰਗ
7. ਵੈੱਬ-ਸਕੇਲਡ ਡਿਸਕਵਰੀ ਸੇਵਾਵਾਂ (Web-Scale Discovery Services)
8. ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਅਤੇ ਨੈੱਟਵਰਕ — NISCAIR, DESIDOC, SENDOC, ENVIS, INFLIBNET, DELNET, NICNET, ERNET, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਗਿਆਨ ਨੈੱਟਵਰਕ (NKN), ਬਾਇਓਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਇਨਫਰਮੇਸ਼ਨ ਸਿਸਟਮ ਨੈੱਟਵਰਕ (BTIS)
9. ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਅਤੇ ਨੈੱਟਵਰਕ — INIS, AGRIS, INSPEC, MEDLARS, BIOSIS, ERIC, ਪੇਟੈਂਟ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ (PIS), ਬਾਇਓਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ (BIS)
10. ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਸਰੋਤ ਸਾਂਝਾਕਰਨ ਅਤੇ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਕੰਸੋਰਟੀਆਂ — ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ

ਯੂਨਿਟ-5 ਗਿਆਨ ਦਾ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ (Universe of Knowledge)

1. ਗਿਆਨ ਦਾ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ (Universe of Knowledge) – ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ; ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਗਠਨ ਦੇ ਢੰਗ।

2. ਗਿਆਨ ਸੰਗਠਨ (Knowledge Organisation) – ਵਰਗੀਕਰਨ: ਸਿਧਾਂਤ, ਕੈਨਨ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਨਿਯਮ; Simple Knowledge Organization System (SKOS); ਟੈਕਸੋਨੋਮੀਜ਼ (Taxonomies); ਫੋਕਸੋਨੋਮੀ (Folksonomy); ਵਰਗੀਕਰਨ ਦੇ ਰੁਝਾਨ।
3. ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਰਗੀਕਰਨ ਸਕੀਮਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਮੈਪਿੰਗ (Mapping of Subjects) – DDC, UDC ਅਤੇ CC।
4. ਗਿਆਨ ਸੰਗਠਨ: ਕੈਟਾਲਾਗਿੰਗ (Cataloguing) – ਕੈਨਨ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤ; ਕੇਂਦਰੀਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਸਹਿਕਾਰੀ ਕੈਟਾਲਾਗ; ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਕੈਟਾਲਾਗਿੰਗ ਕੋਡ: CCC ਅਤੇ AACR-III।
5. ਬਿਬਲਿਓਗ੍ਰਾਫਿਕ ਰਿਕਾਰਡ ਫਾਰਮੈਟ ਅਤੇ ਵਰਣਨ ਦੇ ਮਿਆਰ (Standards of Bibliographic Record Formats and Description) – ISBD, MARC 21, CCF, RDA, FRBR ਅਤੇ BIBFRAME।
6. ਬਿਬਲਿਓਗ੍ਰਾਫਿਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਅਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਮਿਆਰ (Standards for Bibliographic Information Interchange & Communication) – ISO 2709, Z39.50 ਅਤੇ Z39.71।
7. ਮੈਟਾਡਾਟਾ ਮਿਆਰ (Metadata Standards) – Dublin Core, MARC 21, METS, MODES ਅਤੇ EAD।
8. ਇੰਡੈਕਸਿੰਗ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕਾਂ (Indexing Systems and Techniques) – Assigned, Pre-coordinate, Post-coordinate, Derived ਅਤੇ Title-based; ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨਿਯੰਤਰਣ (Vocabulary Control)।
9. ਸਾਰ-ਲੇਖਨ (Abstracting) – ਕਿਸਮਾਂ ਅਤੇ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼।
10. ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ (Information Retrieval System) – ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ, ਭਾਗ, ਮਾਡਲ ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ।

ਯੂਨਿਟ-6 ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਸਿਧਾਂਤ, ਕਾਰਜ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਵਾਂ ਦੇ ਸਕੂਲ

1. ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਸਿਧਾਂਤ, ਕਾਰਜ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਵਾਂ ਦੇ ਸਕੂਲ
2. ਪੁਸਤਕਾਲਾ ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਕੇਂਦਰ ਪ੍ਰਬੰਧਨ
3. ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੋਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ
4. ਪੁਸਤਕਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿੱਤੀ ਪ੍ਰਬੰਧਨ
5. ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਪ੍ਰਬੰਧਨ
6. ਕੁੱਲ ਗੁਣਵੱਤਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ (TQM)
7. ਪੁਸਤਕਾਲਾ ਭਵਨ, ਫਰਨੀਚਰ ਅਤੇ ਉਪਕਰਣ
8. ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ (MIS), ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ (MBO), ਪਰਿਵਰਤਨ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਤੇ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ
9. ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੰਧਨ
10. ਪੁਸਤਕਾਲਾ ਉਤਪਾਦਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀ ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ, ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਸਲਾਹਕਾਰ

ਯੂਨਿਟ-7 ਕੰਪਿਊਟਰ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ, ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਆਟੋਮੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਡਿਜੀਟਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ

1. ਕੰਪਿਊਟਰ ਤਕਨਾਲੋਜੀ – ਅੱਖਰ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ (ASCII, ISCI, Unicode); ਕੰਪਿਊਟਰ ਹਾਰਡਵੇਅਰ, ਸਾਫਟਵੇਅਰ; ਸਟੋਰੇਜ ਜੰਤਰ; ਇਨਪੁਟ ਅਤੇ ਆਉਟਪੁੱਟ ਜੰਤਰ।
2. ਸਾਫਟਵੇਅਰ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ – ਸਿਸਟਮ ਸਾਫਟਵੇਅਰ, ਐਪਲੀਕੇਸ਼ਨ ਸਾਫਟਵੇਅਰ।
3. ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਿੰਗ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ – ਆਬਜੈਕਟ ਓਰੀਐਂਟਡ, ਪ੍ਰੋਸੀਜਰਲ, ਹਾਈ ਲੈਵਲ, ਸਕ੍ਰਿਪਟਿੰਗ; ਵੈੱਬ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ।

4. ਦੂਰਸੰਚਾਰ – ਟ੍ਰਾਂਸਮਿਸ਼ਨ ਚੈਨਲ, ਮੋਡ ਅਤੇ ਮੀਡੀਆ; ISDN, PSDN, ਮਲਟੀਪਲੈਕਸਿੰਗ, ਮੋਡੁਲੇਸ਼ਨ, ਸਟੈਂਡਰਡ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਟੋਕੋਲ।
5. ਵਾਇਰਲੈੱਸ ਸੰਚਾਰ – ਮੀਡੀਆ, Wi-Fi, Li-Fi, ਸੈਟੇਲਾਈਟ ਸੰਚਾਰ, ਮੋਬਾਈਲ ਸੰਚਾਰ।
6. ਕੰਪਿਊਟਰ ਨੈੱਟਵਰਕ – ਟੋਪੋਲੋਜੀਜ਼; ਨੈੱਟਵਰਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ – LAN, MAN, WAN।
7. ਇੰਟਰਨੈੱਟ – ਵੈੱਬ ਬ੍ਰਾਊਜ਼ਰ, WWW, ਈ-ਮੇਲ; ਖੋਜ ਇੰਜਣ, ਮੈਟਾ ਖੋਜ ਇੰਜਣ ਅਤੇ ਇਕਾਈ/ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖੋਜ ਇੰਜਣ।
8. ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਪ੍ਰੋਟੋਕੋਲ ਅਤੇ ਮਿਆਰ – HTTP, S-HTTP, FTP, SMTP, TCP/IP, URI, URL।
9. ਹਾਈਪਰਟੈਕਸਟ, ਹਾਈਪਰਮੀਡੀਆ ਅਤੇ ਮਲਟੀਮੀਡੀਆ – ਵੀਡੀਓ ਕਾਨਫਰੇਂਸਿੰਗ, ਵਰਚੁਅਲ ਰਿਐਲਿਟੀ, ਐਂਗਮੈਟੇਡ ਰਿਐਲਿਟੀ ਤਕਨਾਲੋਜੀ।
10. ਡਾਟਾ ਅਤੇ ਨੈੱਟਵਰਕ ਸੁਰੱਖਿਆ – ਡਾਟਾ ਸੁਰੱਖਿਆ, ਨੈੱਟਵਰਕ ਸੁਰੱਖਿਆ, ਫਾਇਰਵਾਲ, ਕ੍ਰਿਪਟੋਗ੍ਰਾਫਿਕ ਤਕਨੀਕਾਂ, ਐਂਟੀ-ਵਾਇਰਸ ਸਾਫਟਵੇਅਰ, ਐਂਟੀ-ਸਪਾਈਵੇਅਰ ਅਤੇ ਖੁਸਪੈਠ ਖੋਜ ਪ੍ਰਣਾਲੀ (IDS)।

ਯੂਨਿਟ-9 ਖੋਜ ਧਾਰਣਾ ਅਤੇ ਵਿਧੀਆਂ (Research Concept & Methods)

1. ਖੋਜ ਦੀ ਧਾਰਣਾ (Research Concept): ਉਦੇਸ਼, ਕਾਰਜ, ਦਾਇਰਾ ਅਤੇ ਖੋਜ ਨੈਤਿਕਤਾ; ਖੋਜ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ—ਮੂਲਭੂਤ (Basic) ਅਤੇ ਲਾਗੂ (Applied), ਅੰਤਰ-ਵਿਸ਼ਿਆਈ (Interdisciplinary) ਅਤੇ ਬਹੁ-ਵਿਸ਼ਿਆਈ (Multidisciplinary)।
2. ਖੋਜ ਵਿਧੀਆਂ (Research Methods): ਇਤਿਹਾਸਕ, ਵਰਣਨਾਤਮਕ, ਪ੍ਰਯੋਗਾਤਮਕ ਅਤੇ ਡੈਲਟੀ ਵਿਧੀ।
3. ਖੋਜ ਡਿਜ਼ਾਈਨ (Research Design): ਖੋਜ ਸਮੱਸਿਆ ਦੀ ਚੋਣ; ਸਾਹਿਤ ਸਮੀਖਿਆ; ਖੋਜ ਸਮੱਸਿਆ ਦੀ ਰੂਪਰੇਖਾ/ਨਿਰਧਾਰਣ; ਪਰਿਕਲਪਨਾ (Hypothesis)—ਨਿਰਮਾਣ, ਕਿਸਮਾਂ ਅਤੇ ਪਰਖ; ਨਮੂਨਾ ਚੋਣ ਤਕਨੀਕਾਂ (Sampling Techniques)।
4. ਡਾਟਾ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ (Methods of Data Collection): ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਵਲੀ, ਇੰਟਰਵਿਊ, ਨਿਰੀਖਣ, ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਰਿਕਾਰਡ, ਮਾਪ-ਪੈਮਾਨੇ (Scales) ਅਤੇ ਚੈਕਲਿਸਟ।
5. ਡਾਟਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ (Data Analysis and Interpretation): ਡਾਟਾ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ; ਅੰਕੜਾ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਧੀਆਂ/ਤਕਨੀਕਾਂ।
6. ਅੰਕੜਾ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਪੈਕੇਜ (Statistical Packages): ਸਪ੍ਰੈਡਸ਼ੀਟ (Spreadsheet), SPSS, BibExcel ਅਤੇ 'R' Statistics।
7. ਖੋਜ ਰਿਪੋਰਟ ਲੇਖਨ ਅਤੇ ਹਵਾਲਾ ਸਾਧਨ (Research Report Writing and Citation Tools): ਬਣਤਰ, ਸੈਲੀ, ਸਮੱਗਰੀ ਅਤੇ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼; ਸੈਲੀ ਮੈਨੂਅਲ (Style Manuals); ਆਨਲਾਈਨ ਹਵਾਲਾ ਸਾਧਨ; ਸੰਦਰਭ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਸਾਧਨ (Reference Style Management Tools); ਪਲੇਜਰਿਜ਼ਮ-ਰੋਕੂ ਸਾਧਨ (Anti-Plagiarism Tools); ਖੋਜ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ।
8. LIS ਵਿੱਚ ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਅਧਿਐਨ (Metric Studies in LIS): ਬਿਬਲੀਓਮੈਟ੍ਰਿਕਸ (Bibliometrics), ਸਾਇੰਟੀਮੈਟ੍ਰਿਕਸ (Scientometrics), ਵੈਬੋਮੈਟ੍ਰਿਕਸ (Webometrics) ਅਤੇ ਅਲਟਮੈਟ੍ਰਿਕਸ (Altmetrics)।
9. ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੂਚਕਾਂਕ (Impact Factors): ਜਰਨਲ, ਸੰਸਥਾਗਤ ਅਤੇ ਲੇਖਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੂਚਕਾਂਕ; h-Index, g-Index ਅਤੇ i10-Index।
10. ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਵਿਗਿਆਨ ਖੋਜ ਦੇ ਰੁਝਾਨ (Trends in Library and Information Science Research)।

ਯੂਨਿਟ-10 ਪਬਲਿਕ Library ਅਤੇ Information Science

1. ਅਕਾਦਮਿਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ (Academic Library & Information System)

2. ਜਨਤਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ (Public Library & Information System)
3. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ (Special Library & Information System)
4. ਸਿਹਤ ਵਿਗਿਆਨ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ (Health Science Library & Information System)
5. ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ (Corporate Library & Information System)
6. ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ (Agricultural Library & Information System)
7. ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਅਤੇ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ (Engineering & Technology Library & Information System)
8. ਪੁਰਾਲੇਖ, ਅਜਾਇਬ ਘਰ ਅਤੇ ਓਰੀਐਂਟਲ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ (Archives, Museums & Oriental Libraries)
9. ਭਾਈਚਾਰਕ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ (Community Information System)
10. ਦਿਵਿਆਂਗ ਵਿਅਕਤੀਆਂ, ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਲਈ ਸੂਚਨਾ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਣਾਲੀ (Information Services & Systems for Persons with Disabilities, Children & Women)

Committee ਬਣਾਈ।

ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਮਾਰਚ 1988 ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ।

Exam Timeline

1985 → Committee formed

↓

31 May 1986 → Draft NAPLIS submitted

↓

October 1986 → Empowered Committee

↓

March 1988 → Committee Report

Delhi Public Library

1951

INSDOC

1951

National Knowledge Commission

2005

📌 One-Liner Revision

NKC → Knowledge Pentagon → Access +
Concepts + Creation + Application + Services

RRRLF → 1972 → Public Library Development

D. P. Chattopadhyaya Committee → NAPLIS Draft
→ 1986

31 May 1986 → Draft Policy submitted

March 1988 → Empowered Committee Report

ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ

ਵਾਲੀਆਂ ਹੋਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨੀਤੀਆਂ

ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਸਿਰਫ library policy
ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸਿੱਖਿਆ, ਵਿਗਿਆਨ, ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਨਾਲ
ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨੀਤੀਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨੀਤੀਆਂ:

1. Scientific Policy Resolution – 1958
2. Technology Policy Statement – 1983
3. National Policy on Education – 1986
4. National Book Policy – 1986
5. Information/Communication-related policies
6. National Knowledge Commission – 2005

1. ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਵਿਸ਼ੇ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ
ਲਈ..... ਵਿੱਚੋਂ ਸਮੀਖਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਸਰਵੇਖਣਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ
ਜਾਂਦੀ ਹੈ,

(ੲ) ਜਨਰਲ general

(ਬੀ) ਨਾਜ਼ੁਕ critical

(ਸੀ) ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ analytical

(ਡੀ) ਸਮੱਗਰੀ content

ਜਵਾਬ - ਬੀ.

★ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ

ਘਟਨਾ	ਸਾਲ
Scientific Policy Resolution	1958
Technology Policy Statement	1983
National Policy on Education	1986
National Book Policy	1986
NAPLIS Draft Committee	1985
NAPLIS Draft submitted	31 May 1986
Empowered Committee	October 1986
Empowered Committee Report	March 1988
RRRLF	1972
National Library (renamed from National Knowledge Commission)	1948

(C) ਇਹ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

(D) ਆਰਥਿਕਤਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਸੂਚਨਾ ਖੇਤਰ ਦਾ ਵਿਕਾਸ।

ਉੱਤਰ: (C) ਇਹ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 9

'Information Society' ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਕਿਸ ਵਿਦਵਾਨ ਨੇ ਵਿਕਸਿਤ/ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਕੀਤਾ?

(A) ਐਸ. ਆਰ. ਰੰਗਨਾਥਨ

(B) ਬੀਸਮੈਨ

(C) ਫ੍ਰਿਟਜ਼ ਮੈਕਲੂਪ

(D) ਜੇ. ਐਚ. ਸੇਰਾ

ਉੱਤਰ: (C) ਫ੍ਰਿਟਜ਼ ਮੈਕਲੂਪ

ਵਿਆਖਿਆ: Fritz Machlup ਨੇ ਗਿਆਨ-ਆਧਾਰਿਤ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਉਦਯੋਗ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਯੋਗਦਾਨ ਦਿੱਤਾ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 10

ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਬੌਧਿਕ ਸੰਪੱਤੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ (Intellectual Property Rights) ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ?

(A) ਕਾਪੀਰਾਈਟ

(B) ਪੇਟੈਂਟ

(C) ਵਪਾਰਕ ਚਿੰਨ੍ਹ (Trademark)

(D) ਥੀਸੇਰਸ

ਉੱਤਰ: (D) ਥੀਸੇਰਸ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 11

ਸੂਚਨਾ ਵਿਗਿਆਨ ਇੱਕ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਹੈ ਜੋ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਦਾ ਹੈ:

(A) ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰ

(B) ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ

(C) ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਸਰਵੇਤਮ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਸਾਧਨ

(D) ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੇ

ਉੱਤਰ: (D) ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੇ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 12

(A) ਇੱਕੋ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਨੈੱਟਵਰਕ

(B) ਸੰਚਾਰ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨੈੱਟਵਰਕ

(C) ਨਾ (A) ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ (B)

(D) ਦੋਵੇਂ (A) ਅਤੇ (B)

ਉੱਤਰ: (D) ਦੋਵੇਂ (A) ਅਤੇ (B)

ਵਿਆਖਿਆ: Invisible College ਕਿਸੇ ਖੇਤਰ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ/ਖੋਜਕਰਤਿਆਂ ਦਾ ਅਨੋਪਚਾਰਿਕ ਨੈੱਟਵਰਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 13

ਸੂਚਨਾ ਸੇਵਾ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪਹਿਲੂ ਕੀ ਹੈ?

(A) ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ

(B) ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਸਟੋਰੇਜ

(C) ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ

(D) ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਸੰਚਾਰ

ਉੱਤਰ: (D) ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਸੰਚਾਰ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 14

ਇੱਕ ਸੰਚਾਰ ਚੈਨਲ ਦੀ ਉਦਾਹਰਨ ਕਿਹੜੀ ਹੈ?

(A) ਪ੍ਰਸੰਗ

(B) ਆਹਮੇ-ਸਾਹਮਣੇ ਗੱਲਬਾਤ

(C) ਰੇਲਾ

(D) ਉਪਰੋਕਤ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ

ਉੱਤਰ: (B) ਆਹਮੇ-ਸਾਹਮਣੇ ਗੱਲਬਾਤ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 15

ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਅਸਲ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਕਿਹੜੀ ਹੈ?

(A) ਜਾਣਕਾਰੀ → ਡਾਟਾ → ਗਿਆਨ

(B) ਜਾਣਕਾਰੀ → ਗਿਆਨ → ਡਾਟਾ

(C) ਡਾਟਾ → ਜਾਣਕਾਰੀ → ਗਿਆਨ

(D) ਡਾਟਾ → ਗਿਆਨ → ਜਾਣਕਾਰੀ

ਉੱਤਰ: (C) ਡਾਟਾ → ਜਾਣਕਾਰੀ → ਗਿਆਨ

ਵਿਆਖਿਆ: ਕੱਚੇ ਡਾਟਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਕਰਕੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਸਮਝ ਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਰਾਹੀਂ ਗਿਆਨ ਵਿਕਸਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸਨੂੰ ਅਕਸਰ Grapevine Communication (ਅੰਗੂਰ ਦੀ ਵੇਲ ਸੰਚਾਰ) ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਣ: ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਗੈਰ-ਰਸਮੀ ਗੱਲਬਾਤ ਰਾਹੀਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਫੈਲਣਾ।

ਸੰਚਾਰ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟਾਂ (Barriers to Communication)

ਸੰਚਾਰ ਰੁਕਾਵਟ ਉਹ ਤੱਤ ਹੈ ਜੋ ਸੁਨੇਹੇ ਦੇ ਸਹੀ ਪ੍ਰਸਾਰਣ, ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਜਾਂ ਸਮਝ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

1. ਸਰੀਰਕ ਰੁਕਾਵਟ (Physical Barrier)

ਸੁਣਨ ਜਾਂ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਲ, ਦੂਰੀ, ਸ਼ੋਰ ਜਾਂ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ।

2. ਬੌਧਿਕ/ਮਾਨਸਿਕ ਰੁਕਾਵਟ (Intellectual Barrier)

ਪ੍ਰਾਪਤਕਰਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਗਿਆਨ ਜਾਂ ਸਮਝ ਦਾ ਪੱਧਰ ਵੱਖਰਾ ਹੋਣਾ।

3. ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਰੁਕਾਵਟ (Emotional Barrier)

ਫ਼ਰ, ਗੁੱਸਾ, ਚਿੰਤਾ, ਪੱਖਪਾਤ ਜਾਂ ਹੋਰ ਭਾਵਨਾਵਾਂ message ਦੀ ਸਮਝ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

4. ਭਾਸ਼ਾਈ/ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਰੁਕਾਵਟ

(Language/Jargon Barrier)

ਮੁਸ਼ਕਲ ਭਾਸ਼ਾ, ਅਣਜਾਣ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ Jargon ਕਾਰਨ ਸੁਨੇਹੇ ਦਾ ਸਹੀ ਅਰਥ ਨਾ ਸਮਝ ਆਉਣਾ।

ਹੋਰ ਰੁਕਾਵਟਾਂ

- Noise – ਸ਼ੋਰ
- ਤਕਨੀਕੀ ਰੁਕਾਵਟ
- ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਰੁਕਾਵਟ
- ਆਰਥਿਕ ਰੁਕਾਵਟ
- ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਰੁਕਾਵਟ

ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਮੁੱਖ ਹਿੱਸੇ

1. ਸਰੋਤ (Source)

ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਇਕਾਈ ਸੁਨੇਹਾ ਤਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।

2. ਭੇਜਣ ਵਾਲਾ/ਪ੍ਰੇਸ਼ਕ (Sender)

ਜੋ ਸੁਨੇਹੇ ਨੂੰ Encode ਕਰਕੇ channel ਰਾਹੀਂ ਭੇਜਦਾ ਹੈ।

3. ਸੁਨੇਹਾ (Message)

ਉਹ ਵਿਚਾਰ, ਜਾਣਕਾਰੀ ਜਾਂ ਅਰਥ ਜੋ receiver ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

4. ਚੈਨਲ (Channel)

ਉਹ ਮਾਧਿਅਮ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਸੁਨੇਹਾ receiver ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਣ: ਬੇਲਣ ਲਈ ਹਵਾ, ਟੈਲੀਫੋਨ, ਈ-ਮੇਲ, Internet ਆਦਿ।

5. ਪ੍ਰਾਪਤਕਰਤਾ (Receiver)

ਜੋ ਸੁਨੇਹਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ Decode ਕਰਦਾ ਹੈ।

6. ਮੰਜ਼ਿਲ (Destination)

ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਇਕਾਈ ਜਿਸ ਲਈ ਸੁਨੇਹਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

7. ਫੀਡਬੈਕ (Feedback)

Receiver ਵੱਲੋਂ sender ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਵਾਬ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ।

ਇਹ ਸੰਚਾਰ ਨੂੰ ਦੋ-ਤਰਫ਼ਾ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ।

ਸੰਚਾਰ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਹੋਰ ਤੱਤ :

1. ਐਂਟਰੋਪੀ (Entropy)

- ਐਂਟਰੋਪੀ ਕਿਸੇ ਸੁਨੇਹੇ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ (Uncertainty) ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ।
- Information Theory ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ uncertainty ਦਾ ਅਰਥ ਵਧੇਰੇ entropy ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

2. ਰਿਡੰਡੈਂਸੀ (Redundancy)

- ਕਿਸੇ ਸੁਨੇਹੇ ਵਿੱਚ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਣ ਜਾਂ ਵਾਧੂ ਸੰਕੇਤ ਦੇਣ ਨੂੰ redundancy ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ਇਹ ਸੁਨੇਹੇ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ communication error ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਘਟਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।
- ਉਦਾਹਰਣ: ਅਧਿਆਪਕ ਕਿਸੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਬਿੰਦੂ ਨੂੰ ਦੋ ਵਾਰ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹੈ।

3. ਰੋਲਾ (Noise)

- Noise ਉਹ ਕੋਈ ਵੀ ਅਣਚਾਹਿਆ ਤੱਤ ਹੈ ਜੋ ਸੁਨੇਹੇ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰਣ, ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਜਾਂ ਸਮਝ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- ਉਦਾਹਰਣ: ਆਵਾਜ਼ ਦਾ ਸ਼ੋਰ, ਖਰਾਬ Internet connection ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਾਈ ਅਸਪਸ਼ਟਤਾ।

4. ਜਨ-ਸੰਚਾਰ (Mass Communication)

ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਮੀਡੀਆ ਰਾਹੀਂ ਸੁਨੇਹਾ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ।

ਉਦਾਹਰਣ: ਅਖਬਾਰ, ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ, ਰੇਡੀਓ ਅਤੇ Online News।

ਸੰਚਾਰ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ (Types of Communication)

1. ਮੌਖਿਕ/ਵਾਚਿਕ ਸੰਚਾਰ (Verbal Communication)

ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੰਚਾਰ Verbal Communication ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਦੋ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਹਨ:

(a) ਮੌਖਿਕ ਸੰਚਾਰ (Oral Communication)

ਬੋਲੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸੰਚਾਰ।

ਉਦਾਹਰਣ:

- ਆਹਮੇ-ਸਾਹਮਣੇ ਗੱਲਬਾਤ
- ਟੈਲੀਫੋਨ 'ਤੇ ਗੱਲਬਾਤ
- ਮੀਟਿੰਗ
- ਭਾਸ਼ਣ
- ਇੰਟਰਵਿਊ

(b) ਲਿਖਤੀ ਸੰਚਾਰ (Written Communication)

ਲਿਖਤੀ ਜਾਂ ਟਾਈਪ ਕੀਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸੰਚਾਰ।

ਉਦਾਹਰਣ:

- ਪੱਤਰ
- ਰਿਪੋਰਟ
- ਕਿਤਾਬ
- ਅਖਬਾਰ
- ਈ-ਮੇਲ
- ਬਰੋਸਰ
- ਪੋਸਟਰ
- ਵੈੱਬਸਾਈਟ

2. ਗੈਰ-ਮੌਖਿਕ ਸੰਚਾਰ (Non-Verbal Communication)

ਜਦੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਹਾਵ-ਭਾਵ, ਸਰੀਰਕ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੰਕੇਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅਰਥ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਗੈਰ-ਮੌਖਿਕ ਸੰਚਾਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮੁੱਖ ਰੂਪ:

1. ਸਰੀਰਕ ਭੰਗਿਮਾ (Posture)
2. ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਹਾਵ-ਭਾਵ (Facial Expressions)
3. ਇਸ਼ਾਰੇ (Gestures)
4. ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਸੰਪਰਕ (Eye Contact)
5. ਪੈਰਾ-ਭਾਸ਼ਾ (Paralanguage) – ਆਵਾਜ਼ ਦੀ ਉੱਚਾਈ, ਲਹਿਜ਼ਾ, ਗਤੀ ਆਦਿ।

ਉਦਾਹਰਣ: ਸਿਰ ਹਿਲਾਉਣਾ ਸਹਿਮਤੀ ਜਾਂ ਸਮਝ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਚੈਨਲ

(Communication Channels)

1. ਰਸਮੀ ਸੰਚਾਰ ਨੈੱਟਵਰਕ (Formal

Communication Network)

ਇਹ ਸੰਸਥਾ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੰਚਾਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮੁੱਖ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ:

- ਹੇਠਾਂ ਵੱਲ ਸੰਚਾਰ (Downward Communication) – ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਤੋਂ ਹੇਠਲੇ ਪੱਧਰ ਵੱਲ।
- ਉੱਪਰ ਵੱਲ ਸੰਚਾਰ (Upward Communication) – ਹੇਠਲੇ ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵੱਲ।
- ਖਿਤਿਜੀ ਸੰਚਾਰ (Horizontal Communication) – ਇੱਕੋ ਪੱਧਰ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ।

ਉਦਾਹਰਣ: College Librarian ਵੱਲੋਂ library staff ਨੂੰ ਸਰਕੂਲਰ ਜਾਰੀ ਕਰਨਾ।

2. ਗੈਰ-ਰਸਮੀ ਸੰਚਾਰ ਨੈੱਟਵਰਕ (Informal Communication Network)

ਇਹ ਸੰਸਥਾ ਦੁਆਰਾ ਅਧਿਕਾਰਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਨੈੱਟਵਰਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਪਰਕਾਂ ਅਤੇ

ਤਕਨੀਕੀ ਅਤੇ ਪਾਠਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਿਵਸਥਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

2. ਮਦਰਾਸ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ

- University of Madras ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ 1857 ਵਿੱਚ ਹੋਈ।
- ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅੰਤ ਅਤੇ 20ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ।
- 1907 ਵਿੱਚ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਲਈ ਵੱਖਰੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਗਈ।
- ਡਾ. ਐਸ. ਆਰ. ਰੰਗਨਾਥਨ 1924 ਵਿੱਚ Madras University ਦੇ Librarian ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਏ।
- ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ, ਵਰਗੀਕਰਨ, ਕੈਟਾਲਾਗਿੰਗ, ਪਾਠਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਯੋਗਦਾਨ ਦਿੱਤਾ।
- 1926 ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰੀ ਗ੍ਰਾਂਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਰਹੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਹੁਲਾਰਾ ਮਿਲਿਆ।

3. ਬੰਬਈ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ

- University of Bombay (ਮੌਜੂਦਾ University of Mumbai) ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ 1857 ਵਿੱਚ ਹੋਈ।
- ਇਸ ਦੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਹੋਇਆ।
- 1939 ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ₹50,000 ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਮਿਲੀ।

4. ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ

- Panjab University ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ 1882 ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਸੀ।
- ਇਸ ਲਈ 1882 ਨੂੰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- ਮੌਜੂਦਾ A.C. Joshi Library, Panjab University, Chandigarh ਦਾ ਸੰਸਥਾਗਤ ਇਤਿਹਾਸ ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 1947 ਵਿੱਚ ਸਿਮਲਾ ਵਿੱਚ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ।
- 1958 ਵਿੱਚ ਨਵੀਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਇਮਾਰਤ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ ਗਈ ਅਤੇ 1963 ਵਿੱਚ ਇਸ ਇਮਾਰਤ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਹੋਇਆ।
- ਬਨਾਰਸ ਹਿੰਦੂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ

- Banaras Hindu University (BHU) ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ 1916 ਵਿੱਚ ਹੋਈ।
- ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵੀ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਈ।
- ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਦਾ ਵਿਕਾਸ 1926-27 ਦੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤੱਥ

ਸੰਸਥਾ/ਘਟਨਾ	ਸਾਲ
Fort William College	1800
Calcutta, Bombay ਅਤੇ Madras Universities	1857
Panjab University ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ, Lahore	1882
Imperial Library	1903
S. R. Ranganathan – Madras University Librarian	1924
Banaras Hindu University	1916
Imperial Library ਦਾ ਨਾਮ National Library of India	1948
Panjab University Library – Chandigarh ਵਿੱਚ ਨਵੀਂ ਇਮਾਰਤ ਦੀ ਨੀਂਹ	1958
A.C. Joshi Library building ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ	1963

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਤੇ ਖੋਜ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ

- **The Asiatic Society of Bengal** ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ 1784 ਵਿੱਚ ਕਲਕੱਤਾ ਵਿਖੇ ਸਰ ਵਿਲੀਅਮ ਜੇਨਜ਼ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਥਾਪਨਾ ਤੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਭਾਰਤੀ ਇਤਿਹਾਸ, ਭਾਸ਼ਾ, ਸਾਹਿਤ, ਕਲਾ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਖੋਜ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤੀ।
- **Asiatic Society of Bombay (ਮੌਜੂਦਾ Asiatic Society of Mumbai)** ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ 1804 ਵਿੱਚ ਹੋਈ। ਇਸ ਨੇ ਵੀ ਖੋਜ ਅਤੇ ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅਤੇ ਦੁਲੱਭ ਪੁਸਤਕਾਂ ਅਤੇ ਪਾਡੂਲਿਪੀਆਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ।
- ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਤਕਨੀਕੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਵਿੱਚ **Victoria Technical Library, Nagpur** ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ 1806 ਨਾਲ ਜੋੜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
- **Madras Literary Society** ਨੇ 1812 ਵਿੱਚ ਮਦਰਾਸ (ਮੌਜੂਦਾ ਚੇਨਈ) ਵਿਖੇ ਆਪਣੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ

Organization	ਮੁੱਖ ਪਛਾਣ
ALA	American Library Profession
CILIP	Library & Information Professionals
ASLIB	Information/Library professional association
SLA	Special Libraries/Information professionals

ਇੱਕ line ਵਿੱਚ:

IFLA = International
 ALA = American
 CILIP = UK professional body
 SLA = Special Libraries

🌟 IFLA — ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ Exam-Point ਵਾਲੇ Facts

ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਪੱਕਾ ਕਰੋ:

- ★ 1.
IFLA established → 1927
- ★ 2.
Place → Edinburgh, Scotland
- ★ 3.
Headquarters → The Hague, Netherlands
- ★ 4.
IFLA Library → 2013
- ★ 5.
FRBR → 1998
- ★ 6.
FRAD → 2009
- ★ 7.
FRSAD → 2010
- ★ 8.
FRBROO → 2016
- ★ 9.
IFLA LRM → 2017
- ★ 10.
UNIMARC Strategic Programme → 2003
- ★ 11.
PAC → 1984
- ★ 12.
UNIMARC → International exchange of bibliographic

- ★ 13.
UNIMARC formats → Bibliographic, Authorities, Classification, Holdings
- ★ 14.
PAC → Preservation and Conservation
- ★ 15.
Platinum Corporate Supporter → OCLC

30-Second Revision

IFLA
 1927 → Edinburgh
 ↓
 The Hague → Headquarters
 ↓
 2013 → IFLA Library
 ↓
 1998 → FRBR
 ↓
 2009 → FRAD
 ↓
 2010 → FRSAD
 ↓
 2016 → FRBROO
 ↓
 2017 → IFLA LRM
 ↓
 2003 → UNIMARC Programme
 ↓
 1984 → PAC

ASLIB — Association for Information Management

ASLIB ਦਾ ਮੂਲ ਰੂਪ 1924 ਵਿੱਚ UK ਵਿੱਚ *Association of Special Libraries and Information Bureaux* ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਬਣਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ focus special libraries, information services ਅਤੇ information management ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ professional development ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਮੁੱਖ ਬਿੰਦੂ

- ਸਥਾਪਨਾ: 1924
- ਦੇਸ਼: United Kingdom
- ਪੁਰਾਣਾ ਨਾਮ: Association of Special Libraries and Information Bureaux
- ਮੁੱਖ ਖੇਤਰ: Special Libraries ਅਤੇ Information Management

- information retrieval
- Research

ਵਿੱਚ education ਅਤੇ research ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ।

Official DRTC history ਇਸ ਨੂੰ documentation ਵਿੱਚ full-time research and educational programmes ਦੇ early pioneers ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਪੂਰਾ Timeline — Exam

Revision

ਸਾਲ

ਘਟਨਾ

1911 Baroda – Borden ਦੀ first library training class

1915 Punjab University, Lahore – Asa Don Dickinson

104

ਸਾਲ

ਘਟਨਾ

ਦਾ librarianship course

1916 Punjab Library Primer

1920 Andhra Desa Library Association – training classes

1920 Mysore – library training under development programme

1929 Madras Library Association – Certificate Course
University of Madras ਨੇ MALA course takeover

1931 ਕੀਤਾ

1935 Andhra University – Certificate Course

1935 Imperial Library, Calcutta – K. M. Asadullah training

1937 University of Madras – First PG Diploma

1942 BHU – PG Diploma

1943 Bombay University – Diploma

1946 Delhi University – First Full-fledged LIS Department

1951 INSDOC established

1953 Government In-service Training

1956 Delhi – PG Library Science course milestone

1957 Delhi University – first PhD in LIS

1962 DRTC, Bangalore

2002 NISCAIR formed

2008 DRTC Associateship → M.S.LIS

2021 NISCAIR + NISTADS → CSIR-NIScPR

 ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੁੱਛੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ 8 Facts

1911 → Borden → Baroda

1915 → Dickinson → Punjab University

1929 → MALA

Classification, cataloguing, documentation, information retrieval, automation, digital libraries, databases ਅਤੇ ICT ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨੇ LIS ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ Library and Information Science (LIS) discipline ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ।

ਅੱਜ LIS ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸਿਰਫ਼ librarian ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ information professionals ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜੋ print ਅਤੇ digital ਦੋਵੇਂ information environments ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਣ।

2. LIS ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ Academic

Programmes

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ institutions ਵਿੱਚ LIS education ਦੇ ਕਈ ਪੱਧਰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ:

Certificate Level

CLIS / Certificate in Library and Information Science ਇਹ basic-level programme ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ library work ਦੀਆਂ ਮੁੱਢਲੀਆਂ skills ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ।

Diploma Level

DLIS / Diploma in Library and Information Science ਇਸ ਵਿੱਚ library techniques ਅਤੇ practical work ਨੂੰ certificate level ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

Bachelor Level

BLIS / B.Lib.I.Sc. ਇਹ undergraduate professional programme ਹੈ।

Master Level

ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ Points

PR = Public Relations

1. PR ਇੱਕ management + communication activity ਹੈ।
2. PR ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ goodwill ਅਤੇ mutual understanding ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ।
3. Publicity, PR ਦਾ ਇੱਕ tool ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।
4. Library signage → Orientation/Navigation
5. Exhibition → Collection promotion
6. Suggestion box → User feedback
7. Library orientation → User education
8. Reading circle → Reading promotion
9. Friends of Library → Community support
10. Mobile Library → Outreach service
11. Extension → Library services ਨੂੰ broader/underserved users ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ
12. Digital outreach → Website, social media, webinars, online services
13. Community engagement → Community ਨਾਲ collaborative process
14. Modern outreach → Equitable access 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।
15. Partnerships → Broader and diverse public ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।
16. PR → Relationship
17. Extension → Reach
18. User feedback → Two-way communication
19. Modern Library PR = Communication + Engagement + Advocacy + Trust
20. Modern Extension = Physical + Digital + Inclusive Outreach
21. FLA-UNESCO Public Library Manifesto ਦੀ latest major revision → 2022; ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 1994 edition ਸੀ।
22. IFLA-UNESCO 2022 Manifesto → Outreach + User Education + Community Participation + Partnerships 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।
23. ALA ਦੀ current outreach guidance → non-users, infrequent users ਅਤੇ underserved groups ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ 'ਤੇ

24. * ਇੱਕ Master Formula

PR = Inform + Communicate + Build Goodwill

Extension = Reach + Access + Serve

Community Engagement = Ask + Listen + Collaborate

Modern Library Outreach = Physical + Digital + Inclusive

ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਅਧਿਐਨ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਸਿੱਖਿਆ

1. ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਅਧਿਐਨ (User Studies):

ਸੰਕਲਪ

ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਅਰਥ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦੇ ਵਰਤੋਂਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੋੜਾਂ, ਜਾਣਕਾਰੀ-ਖੋਜ ਵਿਹਾਰ, ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਪਸੰਦਾਂ ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਢੰਗਾਂ ਦਾ ਵਿਵਸਥਿਤ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਇਹ ਜਾਣਨਾ ਹੈ ਕਿ ਵਰਤੋਂਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕਿੱਥੋਂ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਕਿਵੇਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਮਹੱਤਵ

ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਅਧਿਐਨ ਰਾਹੀਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ:

- ਵਰਤੋਂਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੋੜਾਂ ਪਛਾਣਦੀ ਹੈ।
- ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਂਦੀ ਹੈ।
- ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ।
- Collection development ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ।
- Reference ਅਤੇ information services ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਦੀ ਹੈ।
- ਵਰਤੋਂਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਦੀ ਹੈ।
- ਨਵੀਆਂ ਡਿਜੀਟਲ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

C. Library services ਨੂੰ mandatory ਬਣਾਉਣਾ

D. Libraries ਲਈ rules ਬਣਾਉਣਾ

ਸਹੀ ਉੱਤਰ: B. Law/legislation ਦਾ formal framework

ਵਿਆਖਿਆ: Library Act ਇੱਕ ਵਿਧਾਨਕ framework ਹੈ ਜੋ

library system ਦੀ establishment, administration,

authorities, finance ਅਤੇ services ਲਈ legal provisions

ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

63. ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ Public Library Acts ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਲਾਂ

ਨਾਲ match ਕਰੋ:

List-I	List-II
1. Maharashtra Public Libraries Act	(a)1960
2. Andhra Pradesh Public Libraries Act	(b)1965
3. Karnataka Public Libraries Act	(c)1989
4. Kerala Public Libraries Act	(d)1967
	(e)1975

139

A. 1-d, 2-a, 3-b, 4-c

B. 1-b, 2-c, 3-d, 4-a

C. 1-c, 2-b, 3-e, 4-d

D. 1-e, 2-b, 3-c, 4-a

ਸਹੀ ਉੱਤਰ: A. 1-d, 2-a, 3-b, 4-c

ਵਿਆਖਿਆ: Maharashtra — 1967, Andhra Pradesh —

1960, Karnataka — 1965। ਦਿੱਤੇ traditional source ਵਿੱਚ

Kerala ਲਈ 1989 ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ Kerala Public

Libraries Act ਦੇ legislative history ਨੂੰ current

authoritative source ਨਾਲ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ verify ਕਰਨਾ

ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ MCQ ਦੀ original options structure ਵਿੱਚ A

intended matching ਹੈ।

64. Hunter Commission ਨੇ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸ

ਖੇਤਰ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ?

A. Public libraries ਦੀ establishment

B. Libraries ਦੇ schools

C. Schools ਦੀ establishment

D. School ਅਤੇ college libraries ਦੀ establishment

ਸਹੀ ਉੱਤਰ: C. Schools ਦੀ establishment

ਵਿਆਖਿਆ: Hunter Commission/Indian Education

Commission (1882) ਦਾ ਮੁੱਖ focus elementary/primary

education ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਵਿਸਥਾਰ 'ਤੇ ਸੀ।

65. ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ 1950 ਵਿੱਚ Delhi Public Library

ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਿਸ ਨੇ ਕੀਤੀ?

66. ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ library legislation ਬਾਰੇ ਸਭ ਤੋਂ

ਪਹਿਲਾਂ systematic ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸ ਨੇ ਸੋਚਿਆ/ਕੰਮ

ਕੀਤਾ?

A. W. A. Borden

B. P. N. Kaula

C. S. R. Ranganathan

D. B. S. Kesavan

ਸਹੀ ਉੱਤਰ: C. S. R. Ranganathan

ਵਿਆਖਿਆ: Ranganathan ਨੇ India ਵਿੱਚ public library

legislation ਲਈ Model Library Bill ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ

public library movement ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ। 1930 ਵਿੱਚ

Banaras conference ਵਿੱਚ Model Library Act ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ

ਗਿਆ।

67. England ਵਿੱਚ Public Libraries Act ਕਦੋਂ ਪਾਸ

ਹੋਇਆ?

A. 1850

B. 1825

C. 1800

D. 1900

ਸਹੀ ਉੱਤਰ: A. 1850

ਵਿਆਖਿਆ: Public Libraries Act 1850 ਨੇ England ਅਤੇ

Wales ਵਿੱਚ local authorities ਨੂੰ public libraries establish

ਕਰਨ ਲਈ legal framework ਦਿੱਤਾ।

68. ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੀ ਅਤੇ ਵੱਡੀ national

professional library association ਕਿਹੜੀ ਹੈ?

ਪ੍ਰੀਪ੍ਰਿੰਟ (Preprint) ਕਿਸੇ ਖੋਜ-ਪੱਤਰ ਦਾ ਉਹ ਸੰਸਕਰਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਸਮੀ ਸਹਿਕਰਮੀ ਸਮੀਖਿਆ (Peer Review) ਅਤੇ ਜਰਨਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਖੋਜ ਡਾਈਰਾਕੇ ਲਈ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਡਿਜਿਟਲ ਵਿਦਵਤ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਪ੍ਰਿੰਟ ਖੋਜ-ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਕਰਨ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਸੰਕੇਤ

ਪ੍ਰੀਪ੍ਰਿੰਟ = ਰਸਮੀ ਜਰਨਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਪਲਬਧ ਖੋਜ-ਪੱਤਰ ਦਾ ਸੰਸਕਰਣ।

ਧਿਆਨ: ਪ੍ਰੀਪ੍ਰਿੰਟ ਨੂੰ ਸਹਿਕਰਮੀ-ਸਮੀਖਿਆ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਜਰਨਲ ਲੇਖ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਰੋਤ — ਇੱਕ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ

(Primary Sources at a Glance)

ਕ੍ਰਮ	ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਰੋਤ	ਮੁੱਖ ਪਛਾਣ
1	ਜਰਨਲ ਦਾ ਮੂਲ ਖੋਜ-ਲੇਖ (Original Research Article)	ਨਵੀਂ ਖੋਜ
2	ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ (Conference Proceedings)	ਖੋਜ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ
3	ਖੋਜ ਮੋਨੋਗ੍ਰਾਫ (Research Monograph)	ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਅਧਿਐਨ
4	ਖੋਜ ਰਿਪੋਰਟ (Research Report)	ਖੋਜ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਦੇ ਨਤੀਜੇ
5	ਪੇਟੈਂਟ (Patent)	ਕਾਢ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕੀ ਜਾਣਕਾਰੀ
6	ਮਿਆਰ (Standard)	ਨਿਯਮ, ਲੋੜਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ
7	ਵਪਾਰਕ ਸਾਹਿਤ (Trade Literature)	ਉਤਪਾਦ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕੀ ਜਾਣਕਾਰੀ
8	ਥੀਸਿਸ ਅਤੇ ਨਿਬੰਧ (Theses and Dissertations)	ਅਕਾਦਮਿਕ ਮੂਲ ਖੋਜ
9	ਅਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਸਰੋਤ (Unpublished Sources)	ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਦਰਜ ਜਾਣਕਾਰੀ
10	ਪ੍ਰੀਪ੍ਰਿੰਟ (Preprint)	ਰਸਮੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਖੋਜ-ਪੱਤਰ

★ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਬਿੰਦੂ

1. ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਰੋਤ ਦੀ ਪਛਾਣ

ਮੂਲ/ਨਵੀਂ ਖੋਜ → ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਰੋਤ

2. ਜਰਨਲ ਬਾਰੇ ਸਾਵਧਾਨੀ

ਹਰ ਜਰਨਲ ਲੇਖ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਮੂਲ ਖੋਜ-ਲੇਖ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਸਮੀਖਿਆ ਲੇਖ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

3. ਪੇਟੈਂਟ

ਪੇਟੈਂਟ → ਕਾਢ + ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਧਿਕਾਰ + ਤਕਨੀਕੀ ਜਾਣਕਾਰੀ

4. ਮਿਆਰ

ਮਿਆਰ → ਇਕਸਾਰਤਾ + ਗੁਣਵੱਤਾ + ਸੁਰੱਖਿਆ + ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

5. ਥੀਸਿਸ ਅਤੇ ਨਿਬੰਧ

ਥੀਸਿਸ/ਨਿਬੰਧ → ਮੂਲ ਅਕਾਦਮਿਕ ਖੋਜ → ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਰੋਤ

6. ਖੋਜ ਰਿਪੋਰਟ

ਖੋਜ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ → ਖੋਜ ਰਿਪੋਰਟ

7. ਵਪਾਰਕ ਸਾਹਿਤ

ਵਪਾਰਕ ਸਾਹਿਤ → ਉਤਪਾਦ + ਕੰਪਨੀ + ਤਕਨੀਕੀ ਜਾਣਕਾਰੀ

8. ਪ੍ਰੀਪ੍ਰਿੰਟ

ਪ੍ਰੀਪ੍ਰਿੰਟ → ਰਸਮੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਖੋਜ-ਪੱਤਰ

9. ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਿਧਾਂਤ

ਕਿਸੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ, ਸੈਕੰਡਰੀ ਜਾਂ ਤੀਜੇ ਦਰਜੇ ਦਾ ਸਰੋਤ ਮੰਨਣ ਲਈ ਸਿਰਫ਼ ਉਸਦਾ ਰੂਪ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

🧠 ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਦੀ ਸੈਖੀ ਤਰਕੀਬ

ਜਰਨਲ → ਕਾਨਫਰੰਸ → ਮੋਨੋਗ੍ਰਾਫ → ਰਿਪੋਰਟ → ਪੇਟੈਂਟ →

ਮਿਆਰ → ਵਪਾਰ → ਥੀਸਿਸ → ਅਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ → ਪ੍ਰੀਪ੍ਰਿੰਟ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਰੋਤ (Primary Information Sources) ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਯਾਦ ਰੱਖੋ।

ਇੱਕ ਲਾਈਨ ਵਿੱਚ

“ਜਿੱਥੇ ਮੂਲ ਖੋਜ, ਨਵੀਂ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ, ਮੂਲ ਅੰਕੜੇ ਜਾਂ ਨਵੀਂ ਕਾਢ ਦਾ ਜਿੱਧਾ ਰਿਕਾਰਡ ਮਿਲੇ, ਉੱਥੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਰੋਤ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।”

393. ਦਾਅਵਾ (A):

Database ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਿਤ ਅਤੇ ਸੰਗਠਿਤ ਡੇਟਾ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕਾਰਨ (R): Database ਵਿੱਚ ਡੇਟਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੰਗਠਿਤ ਅਤੇ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੰਭਾਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

A. (A) ਸੱਚ ਹੈ, ਪਰ (R) ਝੂਠ ਹੈ

B. (A) ਝੂਠ ਹੈ, ਪਰ (R) ਸੱਚ ਹੈ

C. (A) ਅਤੇ (R) ਦੋਵੇਂ ਸੱਚ ਹਨ ਅਤੇ (R), (A) ਦੀ ਸਹੀ ਵਿਆਖਿਆ ਹੈ

D. (A) ਅਤੇ (R) ਦੋਵੇਂ ਝੂਠ ਹਨ

ਸਹੀ ਉੱਤਰ: C

ਵਿਆਖਿਆ: Database ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਡੇਟਾ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਢੰਗ ਨਾਲ store ਅਤੇ retrieve ਕਰਨਾ ਹੈ।

394. ਦਾਅਵਾ (A):

ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ Web ਨੂੰ ਮਾਪਣਾ ਇੱਕ ਮੁਸ਼ਕਲ ਕੰਮ ਹੈ।

ਕਾਰਨ (R): Web ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ, ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਬਦਲਦਾ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਾਧਿਅਮ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਅਤੇ ਸੰਪਾਦਕੀ ਨਿਯੰਤਰਣ ਹਰ ਥਾਂ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

A. (A) ਸੱਚ ਹੈ, ਪਰ (R) ਝੂਠ ਹੈ

B. (A) ਝੂਠ ਹੈ, ਪਰ (R) ਸੱਚ ਹੈ

C. (A) ਅਤੇ (R) ਦੋਵੇਂ ਸੱਚ ਹਨ ਅਤੇ (R), (A) ਦੀ ਸਹੀ ਵਿਆਖਿਆ ਹੈ

D. (A) ਅਤੇ (R) ਦੋਵੇਂ ਝੂਠ ਹਨ

ਸਹੀ ਉੱਤਰ: C

ਵਿਆਖਿਆ: Web ਦੀ dynamic nature, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਅਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਬਦਲਦੇ URLs/content ਕਰਕੇ ਇਸਦਾ comprehensive measurement ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

395. ਦਾਅਵਾ (A):

Electronic resources ਲਈ "perpetual access" ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਨੂੰ ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਖਰੀਦੀ ਜਾਂ licensed ਸਮੱਗਰੀ ਤੱਕ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪਹੁੰਚ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਕਾਰਨ (R): Perpetual access ਲਈ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਅਨ ਨੂੰ licensing agreement ਦੀਆਂ ਵਿੱਤੀ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

A. (A) ਸੱਚ ਹੈ, ਪਰ (R) ਝੂਠ ਹੈ

B. (A) ਝੂਠ ਹੈ, ਪਰ (R) ਸੱਚ ਹੈ

C. (A) ਅਤੇ (R) ਦੋਵੇਂ ਸੱਚ ਹਨ ਅਤੇ (R), (A) ਦੀ ਸਹੀ ਵਿਆਖਿਆ ਹੈ

D. (A) ਅਤੇ (R) ਦੋਵੇਂ ਝੂਠ ਹਨ

ਸਹੀ ਉੱਤਰ: C

ਵਿਆਖਿਆ: Perpetual access ਦਾ ਅਰਥ "ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵਾਧੂ ਸ਼ਰਤ ਜਾਂ ਲਾਗਤ ਦੇ ਪਹੁੰਚ" ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ license agreement ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

396. ਦਾਅਵਾ (A):

R&D ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਵਿੱਚ LIS professionals ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ information sources ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ।

ਕਾਰਨ (R): R&D libraries ਵਿੱਚ journals, conference proceedings, patents, standards ਆਦਿ ਵਰਗੇ primary ਅਤੇ specialized information sources ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

A. (A) ਸੱਚ ਹੈ, ਪਰ (R) ਝੂਠ ਹੈ

B. (A) ਝੂਠ ਹੈ, ਪਰ (R) ਸੱਚ ਹੈ

C. (A) ਅਤੇ (R) ਦੋਵੇਂ ਸੱਚ ਹਨ ਅਤੇ (R), (A) ਦੀ ਸਹੀ ਵਿਆਖਿਆ ਹੈ

D. (A) ਅਤੇ (R) ਦੋਵੇਂ ਝੂਠ ਹਨ

ਸਹੀ ਉੱਤਰ: C

ਵਿਆਖਿਆ: R&D environment ਵਿੱਚ information sources ਦੀ ਪਛਾਣ, ਮੁਲਾਂਕਣ ਅਤੇ ਸਹੀ retrieval ਲਈ LIS professional ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

397. ਦਾਅਵਾ (A):

Gazetteer ਇੱਕ ਭੂਗੋਲਿਕ reference source ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ maps ਜਾਂ atlases ਦੇ ਨਾਲ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕਾਰਨ (R): Gazetteer ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ gazetted officers ਦੀ directory ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

A. (A) ਸੱਚ ਹੈ, ਪਰ (R) ਝੂਠ ਹੈ

B. (A) ਝੂਠ ਹੈ, ਪਰ (R) ਸੱਚ ਹੈ

C. (A) ਅਤੇ (R) ਦੋਵੇਂ ਸੱਚ ਹਨ

D. (A) ਅਤੇ (R) ਦੋਵੇਂ ਝੂਠ ਹਨ

ਸਹੀ ਉੱਤਰ: A

ਇਨਫਰਮੇਸ਼ਨ ਸਿਸਟਮ ਅਤੇ ਸਰਵਿਸਸ

ਯੂਨਿਟ - 4

ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੇਵਾ

Community Information Service (CIS)

1. ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਅਰਥ

ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੇਵਾ ਉਹ ਸੂਚਨਾ ਸੇਵਾ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਸਮਾਜਿਕ, ਆਰਥਿਕ, ਸਿੱਖਿਆਤਮਕ, ਕਾਨੂੰਨੀ, ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਹੀ, ਪ੍ਰਸੰਗਿਕ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਪਲਬਧ ਸਰੋਤਾਂ, ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਸਰਕਾਰੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨਾ ਹੈ। IFLA ਪਬਲਿਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਨੂੰ ਸਥਾਨਕ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀਆਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੋੜਾਂ ਨਾਲ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੁੜੀ ਸੇਵਾ ਮੰਨਦੀ ਹੈ।

2. ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ

ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਰਿਹਾਇਸ਼ (Housing)
- ਰੁਜ਼ਗਾਰ (Employment)
- ਸਿੱਖਿਆ (Education)
- ਸਿਹਤ (Health)
- ਖੇਤੀਬਾੜੀ (Agriculture)
- ਸਮਾਜਿਕ ਭਲਾਈ (Social Welfare)
- ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ (Legal Aid)
- ਘਰੇਲੂ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮਾਮਲੇ
- ਖਪਤਕਾਰ ਮਾਮਲੇ (Consumer Affairs)
- ਸਰਕਾਰੀ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ
- ਵਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ
- ਸਥਾਨਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਨਾਗਰਿਕ ਸੇਵਾਵਾਂ
- ਅਪੰਗਤਾ/ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੋੜਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ
- ਵਿਆਹ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਸੇਵਾਵਾਂ

ਅੱਜ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਡਿਜੀਟਲ ਪਹੁੰਚ, ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਾਖਰਤਾ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਡਿਜੀਟਲ ਸਮੱਗਰੀ ਵੀ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਿੱਸਾ ਹਨ।

3. ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਅਧਿਐਨ (Community Study)

ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੇਵਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦਾ Community Study / Community Analysis ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪੱਖਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

(1) ਭੂਗੋਲਿਕ ਪੱਖ

- ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਸਥਿਤੀ
- ਪਿੰਡ/ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਬਣਤਰ
- ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਫੈਲਾਅ
- ਆਵਾਜਾਈ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਸਹੂਲਤਾਂ

(2) ਸਮਾਜਿਕ ਪੱਖ

- ਆਬਾਦੀ ਦੀ ਬਣਤਰ
- ਪਰਿਵਾਰਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ
- ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੂਹ
- ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ

(3) ਆਰਥਿਕ ਪੱਖ

- ਮੁੱਖ ਰੁਜ਼ਗਾਰ
- ਖੇਤੀਬਾੜੀ
- ਉਦਯੋਗ
- ਵਪਾਰ
- ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਲੋੜਾਂ

(4) ਰਾਜਨੀਤਿਕ/ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਪੱਖ

- ਸਥਾਨਕ ਸਰਕਾਰ
- ਪੰਚਾਇਤ/ਨਗਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ
- ਸਰਕਾਰੀ ਯੋਜਨਾਵਾਂ
- ਨਾਗਰਿਕ ਸੇਵਾਵਾਂ

(5) ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪੱਖ

- ਭਾਸ਼ਾ
- ਧਰੇਹਰ
- ਸਥਾਨਕ ਰਿਵਾਜ
- ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ
- ਸਥਾਨਕ ਇਤਿਹਾਸ

IFLA ਦੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਥਾਨਕ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀਆਂ ਅਸਲ ਲੋੜਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਲਈ community needs assessment, surveys, focus groups ਅਤੇ user feedback ਵਰਗੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੱਸਦੀ ਹੈ।

ਸਹੀ ਉੱਤਰ: D. Referral Service

ਵਿਆਖਿਆ: Referral Service ਵਿੱਚ librarian user ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ appropriate information source, organization, specialist ਜਾਂ agency ਵੱਲ refer ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੋਂ ਉਸਦੀ ਲੋੜੀਂਦੀ information ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ।

148. LIS Gateway ਦੀ maintenance ਕਿਸ ਸੰਸਥਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਰਹੀ ਹੈ?

- A. ILA
- B. IASLIC
- C. SIS
- D. IATLIS

ਸਹੀ ਉੱਤਰ: A. ILA

ਵਿਆਖਿਆ: LIS Gateway ਭਾਰਤ ਦੇ Library and Information Science profession ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ web gateway/resource site ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ Indian Library Association (ILA) ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੰਪਾਦਕੀ ਨੋਟ: ਇਹ ਇੱਕ historical web-resource question ਹੈ। Website ownership/maintenance ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬਦਲ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸਨੂੰ "historically associated with ILA" ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨਾ ਵਧੀਆ ਹੈ।

149. ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜੀਆਂ value-added information services ਹਨ?

- a) Aggregator Service
 - b) Referral Service
 - c) Document Delivery Service
 - d) Research/Market Survey Reports
- A. a, c ਅਤੇ d

B. b ਅਤੇ c

C. b, c ਅਤੇ d

D. a ਅਤੇ d

ਸਹੀ ਉੱਤਰ: D. a ਅਤੇ d

ਵਿਆਖਿਆ: Aggregator services ਵੱਖ-ਵੱਖ sources ਦੀ information ਨੂੰ ਇੱਕ platform 'ਤੇ ਇਕੱਠਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਦਕਿ research reports/market survey reports information ਨੂੰ process, analyze ਅਤੇ interpret ਕਰਕੇ added value ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। Referral ਅਤੇ basic document delivery ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ value-added information product ਦੀ category ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ।

150. ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ international cooperative serial-control/cataloguing programme ਹੈ?

- a) CONSER
- b) BIBCO
- c) SERLINE
- d) CATLINE

A. ਕੇਵਲ a

B. b ਅਤੇ d

C. b, c ਅਤੇ d

D. a ਅਤੇ c

ਸਹੀ ਉੱਤਰ: A. ਕੇਵਲ a — CONSER

ਵਿਆਖਿਆ: CONSER = Cooperative Online Serials Program ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ Library of Congress ਦੇ Program for Cooperative Cataloging (PCC) ਦਾ serials programme ਹੈ। BIBCO monographic bibliographic records ਲਈ ਹੈ, ਜਦਕਿ SERLINE ਅਤੇ CATLINE NLM databases ਹਨ। ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ Correction: ਮੂਲ answer D (a ਅਤੇ c) ਗਲਤ ਹੈ।

151. CONSER ਕੀ ਹੈ?

- A. Cooperative online serials cataloguing programme
- B. Serials ਲਈ high-quality bibliographic records ਦਾ authoritative/shared source
- C. Serials cataloguing ਲਈ documentation ਅਤੇ training resources ਦਾ programme

D. ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੇ

ਸਹੀ ਉੱਤਰ: D. ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੇ

ਵਿਆਖਿਆ: CONSER (Cooperative Online Serials Program) PCC ਦਾ cooperative serials programme ਹੈ। ਇਹ authoritative bibliographic records, cataloguing documentation ਅਤੇ training materials ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

152. Library of Congress ਦੇ Program for Cooperative Cataloging (PCC) ਅਧੀਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਕਿਹੜੇ programmes ਹਨ?

- A. BIBCO
- B. NACO
- C. SACO
- D. ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੇ

ਸਹੀ ਉੱਤਰ: D. ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੇ

231. ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਸੰਜੋਗਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜੇ ਸਹੀ ਹਨ?

- a) DRTC — Digital Library research and development
- b) INFLIBNET — N-LIST
- c) IISc — Digital Library of India initiative
- d) C-DAC — PARAM

A. a, b ਅਤੇ c

B. a, c ਅਤੇ d

C. b, c ਅਤੇ d

D. a, b, c ਅਤੇ d

ਸਹੀ ਉੱਤਰ: D. a, b, c ਅਤੇ d

ਵਿਆਖਿਆ: DRTC digital library ਅਤੇ information science research ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। INFLIBNET N-LIST ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। IISc Digital Library of India initiative ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਾਲ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ C-DAC ਨੇ PARAM supercomputer series ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤੀ।

232. Infothela programme ਕਿਸ ਸੰਸਥਾ ਦੁਆਰਾ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ?

- A. IIT Bombay
- B. IIT Delhi
- C. IIT Kanpur
- D. IIT Kharagpur

ਸਹੀ ਉੱਤਰ: C. IIT Kanpur

ਵਿਆਖਿਆ: Infothela IIT Kanpur ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ rural information initiative ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ICT ਅਤੇ communication technologies ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰਾਂ ਤੱਕ information services ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਸੀ।

233. ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜੀ service ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ demand-based information service ਨਹੀਂ ਹੈ?

- A. Document Delivery Service
- B. Literature Search Service
- C. Current Awareness Service
- D. Translation Service

ਸਹੀ ਉੱਤਰ: C. Current Awareness Service

ਵਿਆਖਿਆ: Current Awareness Service users ਨੂੰ ਨਵੀਂ information ਅਤੇ recent publications ਬਾਰੇ ਨਿਯਮਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਣੂ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ on-demand service ਦੀ ਬਜਾਏ continuing/proactive service ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

234. ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ National Missions/initiatives ਅਤੇ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਸਹੀ ਸੰਜੋਗ ਚੁਣੋ:

- a) National Mission for Manuscripts — 2003
- b) National Mission on Libraries — 2012
- c) National Mission on Monuments and Antiquities — 2007
- d) National Knowledge Network — 2010

A. a ਅਤੇ c

B. a, b ਅਤੇ c

C. b, c ਅਤੇ d

D. a, b, c ਅਤੇ d

ਸਹੀ ਉੱਤਰ: D. a, b, c ਅਤੇ d

ਵਿਆਖਿਆ: National Mission for Manuscripts 2003, National Mission on Monuments and Antiquities 2007 ਅਤੇ National Mission on Libraries 2012 ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ। National Knowledge Network ਨੂੰ 2010 ਵਿੱਚ Cabinet approval ਮਿਲਿਆ ਸੀ।

235. ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਸੰਜੋਗਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਹੀ ਸੰਜੋਗ ਚੁਣੋ:

- a) OCLC — WorldCat
- b) Library of Congress — Science Tracer Bulletin
- c) British Library — THOR
- d) Library and Archives Canada — Co-Lab

A. a, c ਅਤੇ d

B. a ਅਤੇ d

C. b ਅਤੇ d

D. a, b, c ਅਤੇ d

ਸਹੀ ਉੱਤਰ: D. a, b, c ਅਤੇ d

ਵਿਆਖਿਆ: WorldCat OCLC ਦਾ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰੀ union catalogue ਹੈ। Science Tracer Bulletin Library of Congress ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ resource ਸੀ। THOR open research infrastructure project ਸੀ ਅਤੇ Co-Lab Library and Archives Canada ਦੇ digital collections ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ initiative ਹੈ।

236. Lok Sabha Secretariat ਦੀ Library, Reference, Research, Documentation and Information Service ਨੂੰ ਕੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ?

- A. LARS
- B. LIRS

ਯੂਨਿਟ 10 - ਅਕਾਦਮਿਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

Academic Library and Information System

1.1 ਅਕਾਦਮਿਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦਾ ਅਰਥ

ਅਕਾਦਮਿਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਉਹ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਸਕੂਲਾਂ, ਕਾਲਜਾਂ, ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਅਤੇ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ, ਅਧਿਆਪਕਾਂ, ਖੋਜਕਰਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਕਾਦਮਿਕ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਸੂਚਨਾ ਅਤੇ ਅਧਿਐਨ ਸੰਬੰਧੀ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼:

- ਅਧਿਆਪਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਣਾ।
- ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਲਈ ਸੂਚਨਾ ਸਰੋਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ।
- ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਵੈ-ਅਧਿਐਨ ਦੀ ਆਦਤ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨਾ।
- Books, Journals, E-books, Databases ਅਤੇ ਹੋਰ Electronic Resources ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਦੇਣਾ।
- ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਅਤੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸੂਚਨਾ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ।

1.2 ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅਕਾਦਮਿਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਰੋਤ ਪਾਲੀ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਚੀਨੀ, ਅਰਬੀ, ਫ਼ਾਰਸੀ ਅਤੇ ਯੂਰਪੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਰੋਤਾਂ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਯਾਤਰੀਆਂ ਦੇ ਯਾਤਰਾ-ਵ੍ਰਿਤਾਂਤ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਅਤੇ ਮੱਧਕਾਲੀਨ ਗਿਆਨ-ਕੇਂਦਰਾਂ ਬਾਰੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਯਾਤਰੀ

- ਇਤਸਿੰਗ (I-Tsing)
- ਫਾਹਿਯਾਨ (Fa-Hien)
- ਹਿਊਨਸਾਂਗ (Hiuen Tsang)
- ਅਲ-ਬੀਰੂਨੀ (Al-Biruni)
- ਇਬਨ ਬਤੂਤਾ (Ibn Battuta)
- ਮਿਨਹਾਜ਼

- ਫਿਰਿਸਤਾ
- ਬਦਾਊਨੀ
- ਅਫੀਰ
- ਬਰਨੀਅਰ
- ਮੈਂਡੇਲਸੋ
- ਮਨਰੀਕ ਦ ਲਾਰ
- ਮਾਰਟਿਨ
- ਕਾਊਟ ਨੇਅਰ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਯਾਤਰੀਆਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਗਿਆਨ, ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਪੁਸਤਕ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਬਾਰੇ ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਨ।

ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ

- Henry M. Eliot
- John Dawson
- Stanley Lane-Poole
- Ishwari Prasad
- R. C. Majumdar
- Jadunath Sarkar
- V. D. Mahajan
- Mohammed Muhammed Zubair
- J. S. Sarma
- N. N. Law

ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਨੇ ਵੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅਤੇ ਗਿਆਨ-ਵਿਰਸੇ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਦਿੱਤਾ।

1.3 ਨਾਲੰਦਾ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ

ਨਾਲੰਦਾ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਭਾਰਤ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਕੇਂਦਰ ਸੀ।

ਤਿੱਬਤੀ ਸਰੋਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾਲੰਦਾ ਦੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਬਾਰੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਾਵਿਕ ਨਾਮ ਧਰਮਗੰਜ (Dharmaganja) ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਧਰਮਗੰਜ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮੁੱਖ ਭਵਨ

1. ਰਤਨਸਾਗਰ (Ratnasagara)
2. ਰਤਨੋਦਧੀ (Ratnodadhi)
3. ਰਤਨਰੰਜਕ (Ratnaranjaka)

ਰਤਨਸਾਗਰ ਇੱਕ ਨੌਂ ਮੰਜ਼ਿਲਾ ਇਮਾਰਤ ਦੱਸੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਪਾਛਲੀ ਪੀਐੱਚ ਅਤੇ ਦੂਰਲੱਭ ਧਾਰਮਿਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ Prajnaparamita Sutra ਵਰਗੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ।

ਨਾਲੰਦਾ ਮਹਾਯਾਨ ਬੋਧ ਧਰਮ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਲਗਭਗ 12ਵੀਂ ਸਦੀ ਤੱਕ ਵਿਕਸਿਤ ਰਹੀ। ਸਰੋਤ

ਦੇ ਅਤੇ 24x7 online access, document delivery ਅਤੇ

remote access ਵਰਗੀਆਂ facilities provide ਕਰਦਾ ਹੈ।

New Digital Agriculture Information Direction

2026 ਵਿੱਚ ICAR ਦੀਆਂ digital initiatives ਵਿੱਚ Kisan

Sarathi 2.0 ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਇਹ farmers ਅਤੇ

scientists ਵਿਚਕਾਰ real-time, need-based agricultural

advisory communication ਲਈ digital platform ਵਜੋਂ

develop ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। March 2026 ਵਿੱਚ ICAR ਨੇ ਇਸ ਦੇ

updated features ਅਤੇ Farmers Call mobile

application ਬਾਰੇ activities report ਕੀਤੀਆਂ।

ਇਹ Agricultural Information System ਦੇ future

direction ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ:

Agricultural Library → Digital Knowledge → Data →
AI/ICT → Advisory → Farmer

★ PAPER POINT OF VIEW — ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ Facts

AGLINET

KAINet

network

Kenya Agricultural Information
Network

🧠 SUPER MEMORY TRICK

Agricultural Information Systems

CeRA → e-Granth → KrishiPrabha → AGRIS →
AGROVOC → ARIS → AGLINET

- CeRA → E-resources
- e-Granth → Digital libraries
- KrishiPrabha → Theses
- AGRIS → Global agricultural bibliography
- AGROVOC → Controlled vocabulary
- ARIS → Agricultural research information
- AGLINET → Agricultural library network

ਸਭ ਤੋਂ Important Dates

1905 → IARI, Pusa

1929 → ICAR

1936 → IARI Delhi

1975 → AGRIS/AGRINDEX regular publication

1998 → NATP

2006 → NAIP

2007 → CeRA

863

TOPIC 7: ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਅਤੇ ਟੈਕਨੀਕਲ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

Engineering and Technical Library and Information System

1. Engineering Library — ਅਰਥ

Engineering Library ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਦੀ Special Library ਹੈ

ਜੋ Engineering ਅਤੇ Technology ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ

teaching, research, innovation ਅਤੇ professional

activities ਲਈ ਸੂਚਨਾ ਸਰੋਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਵਿੱਚ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ:

- Engineering books ਅਤੇ e-books
- Research journals ਅਤੇ e-journals
- Conference proceedings
- Technical reports
- Standards
- Patents
- Theses ਅਤੇ dissertations
- Research databases
- Technical specifications
- Industry information

ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਸਹੀ technical information ਨੂੰ ਸਹੀ user

ਤੱਕ ਸਹੀ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਸਹੀ format ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਹੈ।

2. Engineering Library ਦੇ ਮੁੱਖ

New technologies, innovation ਅਤੇ product
development ਲਈ।

6. Management

Technology assessment, planning ਅਤੇ strategic
decision-making ਲਈ।

3. Engineering Library ਦੇ ਮੁੱਖ

Information Resources

Engineering information ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ research
societies, professional associations, commercial
publishers ਅਤੇ standards organizations ਤੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

Important Sources

- IEEE publications
- ASME publications
- ASCE publications
- ACM publications
- ASTM standards
- Engineering conference proceedings
- Patents
- Technical reports
- E-journals
- Engineering databases

Engineering Databases ਦੇ ਉਦਾਹਰਨ

- Engineering Village / Compendex
- Scopus
- Web of Science
- IEEE Xplore
- ScienceDirect

relationships ਨੂੰ analyze ਕਰਕੇ semantic discovery ਅਤੇ recommendation ਨੂੰ enhance ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

199. Future Library ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ professional principle ਕਿਹੜਾ ਹੈ?

"A. Technology ਨੂੰ user needs, accessibility, privacy, ethics ਅਤੇ reliable information ਨਾਲ align ਕਰਨਾ"

"B. ਹਰ ਨਵੀਂ technology ਨੂੰ ਕਿਨਾਂ evaluation ਦੇ adopt ਕਰਨਾ"

"C. Human expertise ਨੂੰ completely remove ਕਰਨਾ"

"D. ਸਿਰਫ automation ਨੂੰ priority ਦੇਣਾ"

ਸਹੀ ਉੱਤਰ: A. Technology ਨੂੰ user needs, accessibility, privacy, ethics ਅਤੇ reliable information ਨਾਲ align ਕਰਨਾ

ਵਿਆਖਿਆ: Future-ready library ਸਿਰਫ technologically advanced ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ human-centred, inclusive, ethical ਅਤੇ trustworthy ਵੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

200. Future-Ready Library and Information Science (LIS) ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ comprehensive model ਕਿਹੜਾ ਹੈ?

A. ਕੇਵਲ print-based library services

B. ਕੇਵਲ AI-ਆਧਾਰਿਤ library system

C. Digital resources, AI, data management, human expertise, accessibility, preservation ਅਤੇ ethical governance ਦਾ integrated model

D. ਕੇਵਲ automated circulation ਅਤੇ technical services

ਸਹੀ ਉੱਤਰ: C. Digital resources, AI, data management, human expertise, accessibility, preservation ਅਤੇ ethical governance ਦਾ integrated model

ਵਿਆਖਿਆ: Future-ready LIS ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ technology ਜਾਂ AI ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇੱਕ comprehensive library ecosystem ਵਿੱਚ digital resources, AI, data management, skilled librarians, accessibility, digital preservation, privacy, ethical governance ਅਤੇ trusted information services ਦਾ ਤਾਲਮੇਲ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

IFLA School Library Guidelines – ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਦਾਇਤਾਂ

1. ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ:

IFLA Guidelines ਸਕੂਲ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਨੂੰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਨ, ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ, ਖੋਜ ਕਰਨ ਅਤੇ critical thinking ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੇਂਦਰ ਵਜੋਂ ਦੇਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਦੇ teaching-learning process ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਲੋੜ ਪਛਾਣਨ, ਉਚਿਤ ਸਰੋਤ ਲੱਭਣ, ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਸਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

2. ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਅਤੇ Reading Promotion:

Guidelines ਵਿੱਚ reading culture ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਉਪਰਾਲਿਆਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੱਸੀ ਗਈ ਹੈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ fiction, non-fiction, magazines, newspapers ਅਤੇ digital reading materials ਸਮੇਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸਰੋਤਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। Book talks, reading activities, author-related programmes ਅਤੇ reading campaigns ਵਰਗੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਰੁਚੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਕ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

3. Information Literacy ਅਤੇ Digital Literacy:

ਆਧੁਨਿਕ school library ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ printed information ਹੀ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ electronic ਅਤੇ online information ਦੀ ਸਹੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਵੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। Guidelines ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ reliable ਅਤੇ unreliable information ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਕਰਨਾ, sources ਦੀ credibility ਜਾਂਚਣਾ, search strategies ਵਰਤਣਾ ਅਤੇ information ਨੂੰ responsible ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਰਤਣਾ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ skills lifelong learning ਲਈ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਨ।

4. Library Space ਅਤੇ Learning Environment:

School library ਦਾ physical ਅਤੇ digital environment ਜ਼ਰੂਰੀਅਤ, welcoming, inclusive ਅਤੇ learning-friendly ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। Library ਵਿੱਚ individual study, group work, reading ਅਤੇ collaborative learning ਲਈ ਉਚਿਤ ਸਥਾਨ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। Furniture, lighting, technology, internet access ਅਤੇ accessibility arrangements ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ